

HREPENENJE PO DOMOVINI V POEZIJI SLOVENSКИH AVTORIC V ZDOMSTVU

Irena Avsenik Nabergoj¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Hrepenenje po domovini v poeziji slovenskih avtoric v zdomstvu

Članek prek poezije slovenskih ženskih zdomskih pesnic razkriva bivanjsko občutje v zdomskem bivanjskem položaju. Izmed številnih slovenskih zdomskih pesnic natančneje obravnava pesmi Milene Šoukal (Chicago, ZDA), Pavle Gruden (Avstralija) in Milene Merlak-Detela (Dunaj). Njihove pesmi predstavi z vidika tematike hrepenenja po domovini, ki je konstanta vse slovenske zdomske poezije. Pogostnost, izpovednost in svojevrstno simboliko motivov hrepenenja določajo osamljenost zunaj domovine in svojcev, spomini na domačo zemljo in njeno težko preteklost ter bojazen, da ni več vrnitve domov. Tako njihovo hrepenenje pogosto prestopa v pesniško metaforo iskanja domovine v religioznem smislu.

KLJUČNE BESEDE: Hrepenenje, domovina, izpoved, simbol, Milena Šoukal, Pavla Gruden, Milena Merlak-Detela

ABSTRACT

The Longing for Homeland in the Poetry of Slovene Emigrant Authoresses

The article reveals through the poetry of Slovene emigrant women poets existential sensation in emigrant environment. Of numerous Slovene emigrants female poets the contribution deals in detail with the poems of Milena Šoukal (Chicago, U.S.A.), Pavla Gruden (Australia) and Milena Merlak-Detela (Vienna). Their poems are presented from the aspect of thematic of longing for the native land that is a constant in all Slovene emigrant poetry. The frequency, declarativeness and a unique symbolic of motives of longing are defined by solitariness outside homeland and away from relatives, by remembrances of the native soil and its difficult past, and by fear of not returning home. Thus, their longing frequently transgresses to poetical metaphor of seeking homeland in religious sense.

KEY WORDS: Yearning, homeland, confession, symbol, Milena Šoukal, Pavla Gruden, Milena Merlak-Detela

UVOD

O vlogi in občutju ženske v zdomskem bivanjskem položaju nam veliko razkrije njihova umetniška dejavnost: likovna in glasbena umetnost, še posebej pa literatura. Posebno pesniška beseda, ki je pri ženskih avtoricah v zdomstvu najpogostejša, s svojo izpo-

¹ Dr. znanosti, Ljubljana; e-pošta: irena.avsenik-nabergoj@guest.arnes.si

vednostjo izraža njihovo vlogo in duhovni vpliv, čeprav je ta morda tih, zastrt, prikrit. Tisto, kar še najbolj določa žensko zdonsko poezijo in zdonsko literaturo nasploh, pa je hrepenenje. Gre za prvinsko hrepenenje po temeljnih vrednotah, ki določajo človekovo dostojanstvo. Ena najpomembnejših vrednost za zdonskega človeka pa je domovina.

V slovenski ljudski in umetni poeziji je bil motiv ljubezni do slovenske zemlje in domovine nenehno živ. Najpomembnejši vzrok za to je bila trda usoda slovenskega naroda, ki vso svojo zgodovino moral bojevati za svoj prostor in svojo celostno podobo, še posebej zaradi nenehne nevarnosti in grožnje osvajalskih in asimilacijskih strasti. Slovenska pesniška beseda zato pogosto izraža hrepenenje po domovini, ki bo Slovincem dala trdnost, varnost, samozavest, svobodo bivanja in možnost osebnostnega uresničevanja. Vsak človek je s svojo domovino intimno povezan, saj ga določajo njen jezik, kultura, način življenja, njena preteklost in njena prihodnost.

Hrepenenje po domovini pa nima v prvi vrsti samo prostorske, zunanje razsežnosti, temveč vselej vsebuje globljo, notranjo razsežnost – simbolizira temeljno človekovo hrepenenje po svobodi, po pribežališču iz tesnob, nesreč in razklanosti. V tem smislu je očetovo hišo in domači kraj opeval že Prešeren v pesmi *Vrba iz Sonetov nesreče*, v kateri spoznava, da bi mu samo domovina zagotovila notranje ravnotežje; tujina mu je sicer dala znanje, vendar ga je skrhalo njegovega duha, vse njegove upe sprevrgla »v strup«, mu vzela »vero v sebe« in ga spremenila v »igračo« »notranjih viharjev«.

Motiv domovine, očetove hiše in rodne pokrajine je konstanta slovenske lirike že od njenih prvih začetkov in v različnih zgodovinskih okoliščinah naroda dobiva različne izrazne odtenke, vse te odtenke pa povezuje temeljno občutje človekove intimne zraščенosti s svojimi koreninami. Ta neločljiva zraščенost se prav posebno močno odraža v poeziji Srečka Kosovela, pri katerem se je trdi kras s svojo burjo in mehko pesmijo borov vtisnil v vse njegove temeljne pesniške motive. Življenjska moč in razgibanost pokrajine sta zelo izraziti tudi v poeziji Jenka, Murna, Župančiča, Gradnika in Kocbeka, ljubezen do rodne kraja v svojih pesmih izražajo Levstik, Stritar, Gregorčič, Aškerc, Krakar, Menart, Zlobec, Strniša, Pavček, Kovič in drugi, znane so koroške balade Ellerja, Kuchlinga, Hartmanove, Prunča in drugih, pa tržaške pesmi o domovini Košute in še številnih slovenskih pesnikov in pesnic.

Poseben izraz dobi motiv domovine in rodne pokrajine v položaju človekove ogroženosti, ko mu je svobodno bivanje na domači zemlji nasilno odvzeto. V takšnih tragičnih okoliščinah človek še najgloblje začuti vrednost izgubljenega doma in občuti kar najtesnejšo čustveno-duhovno povezanost s svojo domovino. Takšen odnos do domovine z emocionalno silo ter svojevrstnim nemirnim ritmom in čarom, polnim hrepenenja, odmeva zlasti v pesmih slovenskih zdonskih pesnikov in pesnic o zemlji in domovini. V njih se prvine pokrajine navadno prepletajo z osebno refleksijo in razpoloženjem, ki pogosto prestopa v pesniško metaforo iskanja človekove domovine v najglobljem, ontološkem pomenu. Iz tujega sveta vstaja v zdonskem, izseljenkem človeku hrepenenje po nepozabnih svetinjah rojstne, očetove hiše, po tistem živem soku, ki se pretaka v koreninah drevesa, da zmore rasti in da ga ne zlomijo viharji

tujega sveta. Ni nenavadno, da se motiv devesa z domačimi koreninami, ki raste na tujem, tako pogosto pojavlja v zdomski poeziji in se vtisne celo v naslove njihovih pesniških antologij, kot so na primer antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let »*To drevo na tujem raste*« (Ljubljana 1990), ali pa izbor pesmi Slovencev v Avstraliji »*Lipa šumi med evkalipti*« (Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1990). Drevo kot simbol življenja, ki se nenehno razvija in dviga proti nebu, v zdomskem položaju simbolizira uporno voljo, da bi Slovenec tudi v tujem svetu ostal Slovenec ter v njem ustvarjalno deloval, intimno zraščeno s svojimi koreninami. S svojimi koreninami drevo preiskuje globine, v katere prodira; z deblom in spodnjimi vejami površino zemlje; z zgornjimi vejami in vrhom, ki jih privlači svetloba neba, pa sega v višave. Ta simbolika drevesa izrazito odseva v zdomski poeziji: zdomska pesem v odprtih, krvavih ranah preteklosti, ki zevajo iz korenin, preiskuje najgloblje globine človeškega doživljanja; »človeško« deblo, to je človek, ki mora na tuje, nemirno išče svoje mesto na tujih tleh, toda z najvišjimi vejami in vrhom, ki simbolizira njegovo neminljivo hrepenenje in upanje, sega proti nebu. Samo z večnim črpanjem iz korenin in seganjem proti nebu, od koder pa spet prihaja življenje in prodira nazaj v zemljo, nazaj h koreninam – to je z večnim obnavljanjem spomina in hrepenenja po domovini, v človeku ne umre duhovna moč, ki je na tujem nujno potrebna za skladno bivanje in notranje ravnovesje.

HREPENENJE PO DOMOVINI V POEZIJI SLOVENSkih AVTORIC V ZDOMSTVU V OBDOBJU PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

V tem smislu se hrepenenje po domovini izrazito kaže v literarni ustvarjalnosti slovenskih izseljencev in zdomcev, raztresenih skoraj po vseh celinah sveta, ki je nastala po drugi svetovni vojni. Tematiko njihove literarne ustvarjalnosti usodno določa poseben bivanjski položaj iztrganosti iz domovine. Že samo dejstvo, da so med razseljenimi osebami na tujih tleh vrele slovenska beseda, duhovna misel in slovenska pesem, pričuje o njihovem hrepenenju – hrepenenju po svojcih, po domu, po domovini. Čeprav zdomska poezija, proza in drama odsevajo neizogibno grenkobo nepričakovano krute življenjske usode, pa obenem izražajo ponos, pogum in voljo do življenja, ki pa se jim nemalokrat pridružuje strah pred izgubo korenin in pozabo, smrtjo na tuji zemlji. Zdomsko poezijo napolnjujejo temne slutnje o negotovi usodi v tujem svetu in o usodi domovine, napolnjuje jo bogastvo notranjih duhovnih podob, zraslih iz hude in dolgotrajne bolečine, poudarjeno pa je tudi hrepenenje po spravi s slovenskimi ljudmi nad pogorišči in skritimi grobovi žrtev usodnega pretresa druge svetovne vojne. To hrepenenje kot stalnico vse zdomske književnosti poudarja med drugimi France Papež, ko leta 1980 v *Antologiji slovenskega zdomskega pesništva* (Buenos Aires, 1980) zapiše: »Za našo poezijo bi dejal, da je na poti in biti na poti pomeni uresničiti se v neznanih spominih, poslušati stare besede in odkrivati nove, pa

se ne nagledati neba; vstajati sredi noči kakor mesečnik, hraniti se iz klitja prečudnih darov, ki jih daje nemir duha.«²

Kot ugotavlja Lev Detela, je zdomska literatura »izraz prehojene poti trdo preizkušenih posameznikov in skupin predvsem krščansko-idejnega izvora.«³ Tako kot v domovini tudi v zdomstvu v literaturi prevladuje ustvarjalnost moških avtorjev, ki pa jo »osvežujoče spreminja in prekinja ženski literarni prispevek.«⁴ Ta prispevek »v bistvu ni tako majhen, kot je majhno število v zdomstvu aktivnejše pišočih in literarno delujočih žena.« Detela ocenjuje, da literarna ustvarjalnost ženskih zdomskih avtoric »... v svojih najboljših primerih zrcali zaokroženo in suvereno izoblikovano idejno-estetsko dejanje večjih duhovnih razsežnosti.«⁵

Med vrhove slovenske zdomske ženske lirike se uvršča zlasti poezija Milene Šoukal (Chicago, ZDA), Pavle Gruden (Avstralija), Milene Merlak-Detela (Dunaj, Avstrija), Tržačanke Neve Rudolf (Trst, Avstralija, Beograd); Ane Praček Krasna (ZDA), Erike Lidie Poglajen (Argentina). Med slovenskimi zdomskimi povojnimi pesnicami v Evropi so poleg Milene Merlak Detela še Tea Rovšek Witzeman (Dunaj), Marija Hriberšek, Mihaela Barišič-Hojnik, Avguština Budja (Švedska). Ob najpomembnejši pesnici Pavli Gruden, ki ustvarja v Avstraliji v slovenskem jeziku, na tej celini ustvarjajo poezijo v slovenščini tudi Draga Gelt, ki svoje občutene pesmi, ki izražajo njen izjemni posluš za ljudi, tudi sama ilustrira, pa Cilka Žagar, Danijela Hliš, v angleškem jeziku pa Michelle Leber, Irena Birska, pa tudi Danijela Hliš. V Severni Ameriki poznamo ženske pesnice že iz obdobja slovenskih priseljencev in njihovih potomcev v ZDA od leta 1891 do leta 1945; med njimi so Anna Praček Krasna, Rose Mary Prosen (predvsem osebnoizpovedna lirika), Katka Zupančič (predvsem satirična poezija), Mary Jugg Molek (zlasti refleksivna lirika); najpomembnejša pesnica iz vala novih priseljencev v ZDA po letu 1945 pa je že omenjena Milena Šoukal. Predstavnice ženske poezije v Kanadi so Francka Seljak, Cvetka Kocjančič, Marija Hočevar, Dora Tomšič, Branka Ožbalt, Danica Dolenc. V tem prostoru najbolj slavijo Prešerna, Gregorčiča, Cankarja in Kosovela, ki številnim Slovincem po svetu pomenijo simbole slovenske narodne identitete.⁶ V južni Ameriki slovenske pesnice v obdobju pred drugo svetovno vojno objavljajo po različnih revijah. V Argentini v revijah Duhovno življenje, Slovenski tednik in Rafael-Izseljenski vestnik sodelujejo predvsem Ana Gale, Antonija Rože, Anka Salmič, Justina Jeram, Anica Jeram, Pepca Furlan, Lojzka Jekše Sancin, Tereza J. Solič, Anica Troha, Leopolda Kodrič, Paula Premru Bilardo, Majda Kratnar; najboljša pesnica povojne slovenske književnosti v južni Ameriki pa je Erika Lidia Poglajen, ustvarja v španskem jeziku. Le malokateri izmed slovenskih pesnic v zdomstvu je uspelo izdati pesniško zbirko, večinoma so njihove pesmi ostale po zdomskih literarnih listih, revijah in zbornikih (Meddobje, Zbornik Svobodne Slovenije, Glas

² Prim. Papež 1980, 9.

³ Prim. Detela 1984, 239.

⁴ Prim. Detela 1984, 238.

⁵ Prim. Detela 1984, 239.

⁶ Prim. Jurak 1999, 334.

Slovenske kulturne akcije, Druga vrsta itn. v Argentini; Glas Slovenije idr. v Avstraliji; Ameriška domovina v ZDA), zamejskih publikacijah (npr. Mladika in Most v Trstu, Nedelja in Mladje v Celovcu itn.), pa tudi po izseljenskih in drugih revijah v domovini (npr. Rodna gruda, Slovenski izseljenski koledar, Dialogi, Sodobnost, Srce in oko, po koncu Jugoslavije tudi v revijah Kultura, Apokalipsa itn.). Poleg omenjenih je še več slovenskih ženskih pesnic v zdomstvu, katerih poezija, objavljena večinoma v periodiki, žal še ni raziskana. Med temi je tudi Dolores Terseglav, ki je živela na Reki in se kot Slovenka počutila, kot da živi v izgnanstvu, ter v Buenos Airesu izdala zbirko pesmi *Ladijski dnevnik*.

Večina avtoric, tudi najmlajša izmed njih, komaj 24-letna Erika Poglajen, katere starši, potomci povojnih beguincev so se rodili že v Argentini, se dihu domovine v svoji poeziji, v kateri se prepletata dediščini alpsko zadržanega in vročekrvno odkritega temperamenta dveh svetov, ne more izogniti.⁷ Hrepenenje po domovini se v bivanjski dvojnosti, ki jo čutijo tudi mlajši rodovi razseljenih oseb, vselej neposredno ali zastrto izraža. Odeto je v vznemirljivo krhkost izraza, ki ga lomi prizadetost ne samo zaradi krute usode domovine, temveč tudi zaradi krivde človeštva, ter intimna ogroženost in tesnoba v položaju iztrganosti od domovine. V tem kontekstu dobiva tema hrepenenja v zdomski poeziji posebno mesto in umetniški izraz.

HREPENENJE »RANJENE PTICE« PO DOMAČEM NEBU V POEZIJI MILENE ŠOUKAL (CHICAGO, ZDA)

Na poseben način se hrepenenje po domovini kaže v poeziji pesnice Milene Šoukal (roj. 1922), predstavnice povojne politične, begunske emigracije, živeče v Chicagu v Združenih državah Amerike. Leta 1995 pesnica v pismu zapiše, da se vseh štirideset let ni mogla privaditi na bivanje v Chicagu.⁸ Njena poezija je v celoti zbrana v pesniški zbirki *Ptice na poletu*. Odseva duhovni nemir in hrepenenje, ki izhaja iz njenega posebnega intimnega bivanjskega položaja iztrganosti iz domovine. Pesmi so izrazito osebnoizpovedne in ekspresivne, polne intimnih čustvenih odzivov na življenjske položaje. Hrepenenje se pogosto izraža z simboli srca in sna, pa tudi z izvirnimi metaforami iz življenja narave. Njeno liriko prežemajo jezikovna magičnost, ontološka disonančnost, tragična obarvanost in bogata metaforika v slikanju eksistencialnih kriz, »ugrabljenih ali zastrtih možnosti in upov, ki se odmikajo«.⁹

V pesmi *Nevihta* je pesničino hrepenenje po domovini obremenjeno s strahom, ki so ga krvavi spomini na povojne poboje vžgali v njeno srce. Doživetja človeške blaznosti, ki jim je bila priča od blizu, se v njenem spominu spreminjajo v podobe

⁷ Prim. E. L. Poglajen, *Devet pomladi / Nueve primaveras*, Ljubljana: samozaložba R. Švent (prev. B. Rebozov, spr. beseda H. Glušič), 2003.

⁸ Prim. M. Šoukal, pismo z dne 6. avgusta 1995. Navaja H. Glušič, *Poezija Milene Šoukal*, spremna beseda, v: Šoukal 1999, 168–170.

⁹ Prim. Detela 1984, 241.

»jeznih senc«, ki mrmrajo, in v njej ustvarjajo napeto razpoloženje, kakor ob hudi nevihti, ki zabija v zemljo »točo«. Pesničina občutljivost za glasbo in likovni svet se v pesmi odraža v sinestezijah, ko mračne podobe iz narave »vpijejo«, »mrmrajo« v nemočnem »obupu prekletstva kaznovanih«. »Zrak« iz globeli hoče »prevpiti« spomine, pa jih ne more; pesnica zahrepeni po pozabi, a hkrati ve, da njena duša ostaja usodno zaznamovana s temnimi spomini in trpko grenkobo.¹⁰

Izraziteje se hrepenenje po domovini kaže v pesmi *Strta perut*. V njej pesnica svoje ohromelo hrepenenje po domovini ponazarja s simbolom ptice, ki ima pohabljen perut in ne more več leteti v »jati na obzorju«. Ostaja »med bičjem«, brez moči, polna bolečine, obupa in sovražne upornosti. »Zaklicala bi jatam na obzorju, kričala bi v obup peruti«, pa se le »plazi ... iz dna na vrh, ... pohabljenka noči«. Strta perut ji preprečuje, da bi se dvignila iz »megle«, ki se vleče »v dolini«, in skupaj za »jato« poletela čez ocean, oziroma da bi se osvobodila zemeljske teže.¹¹ Simbol ptice in njene onemoglega letenja v tej pesmi ponazarja simboliko neznosne ujetosti zdomskega človeka med nebo in zemljo, med svobodo domovine in sovražnostjo tujine. Ta grozi, da bo pohabila, poškodovala celo upanje, edino, kar ga ohranja pri življenju.

S simbolom ptice pesnica izraža bolečino tujine in utrujeno hrepenenje po domovini tudi v pesmih iz cikla *Ptice na poletu*. »Ptica, ki je zapustila drevo, / ve, / da v vrhovih veter / šumi močnejše ...«,¹² pravi pesem. Spet drugod pa pesnica zapiše: »... oči pozdravljajo oddaljeno ladjo, / valovi nosijo pozdrave, / ko izginjajo na obzorju Stojimo na pomolu / in čakamo in kričimo / v zarje večerov. // In se selimo iz kraja v kraj.«¹³ S simbolom ladje, ki bi popotniku zagotovila varno vrnitev domov, pa se od njega oddaljuje, pesnica izraža slutnjo o neizpolnljivosti svojega hrepenenja po vrnitvi v domači kraj, ki jo napolnjuje z obupom (»čakamo in kričimo v zarje večerov«).

Občutje tujine in žalost hrepenenja po vrnitvi v domovino razkriva tudi pesem *Povratek*.¹⁴ Svoje doživljanje izkoreninjenosti in tujine pesnica slika s personifikacijo »žalosti«, ki je »pokleknila« in mora »prestati tepež dežja iz mrkega neba«. Ta tepež dežja je neizogiben, na nebo in njegove zakone človek ne more vplivati, podobno kot ne more vplivati na svoj bivanjski položaj. Svoja hrepenenja mora »potisniti na rob prepada«, saj so predaleč od možnosti izpolnitve. »Povratek bivanja« v tujem svetu – tam, kjer še »iz hrasta v bregu sahnejo sokovi« in kjer »rdeči pljunek na obrežju izmivajo valovi«, je za pesnico pot k sebi, morda celo smrt. Na to kaže uporaba metafore »rdeči

¹⁰ Gl. Šoukal, 1999, 14.

¹¹ Gl. Šoukal 1999, 16. Podobno stanje hrepenenja, ki se ne more uresničiti, izpove med drugimi slovenskimi pisatelji tudi Cankar v pripovedi *Budalo Martinec* iz cikla črtic *Za križem* (1909). Njegova pripoved govori o pohabljenem človeku, ki zaradi pokvečenega telesa omahne na svoji poti iz mrtve in zapuščene doline. Podobno kot se ptica s strto perutjo v pesmi Milene Šoukal ne more več pridružiti jati ptic, da bi z njimi poletela v nebo, tudi Cankarjev Martinec zaradi pohabljenih noge ne more dohiteti skupine ljudi, ki se vzpenja iz mrtve doline na hrib, v novo svobodo.

¹² Gl. Šoukal 1999, 69.

¹³ Gl. Šoukal 1999, 71.

¹⁴ Gl. Šoukal 1999, 18.

pljunek na obrežju«, ki spominja na pesničin baladni dnevniški zapis iz leta 1964, ki govori o smrti neke žene, kot o tem Šoukalova zapiše v svoji beležki:

» – Odšla je nekega dne nabirat jagode. Zaman so jo pričakovali zvečer, zaman vse druge dneve – ni se več vrnila. Ob jezeru na vznožju utrdbe so našli le njeno rdečo ruto, ki jo je prilepil pljusk valov ob kamen ...«¹⁵

Žalostno slutnjo smrti in pozabljenosti na tujih tleh izraža pesnica s koncem pesmi. V njej piše, kako »... rdeči pljunek na obrežju / izmivajo valovi / z zeleno tihimi očmi, // izgublja se odsev / v požrešnosti globine«.

V pesmi *Povratek* je v tematiki hrepenjenja mogoče prepoznati podobnost z vzgibi hrepenjenja v nekaterih Cankarjevih delih. Sorodnost se kaže tudi v izbiri nekaterih simbolov, denimo rdeče rute in vode, v kateri hrepeneče duše najdejo smrt in z njo potešitev. Rdeča ruta kot simbol nedosežnega hrepenjenja, ki vabi v smrt, se podobno kot v dnevniškem zapisu Šoukalove pojavi denimo tudi v pripovedi *Budalo Martinec* iz cikla Cankarjevih črtic *Za križem*. V njej pohabljeni Martinec vse bolj omaguje na poti iz mrtve, zapuščene doline v Ameriko, vse bolj se oddaljuje podoba »rdeče rute«, ki jo nosi njegova ljubljena Hana v gruči odhajajočih popotnikov. Ko rdeča ruta izgine z obzorja njegovega pogleda, ugasne v njem hrepenenje in Martinec umre, tako da zgriji v prepad. Še razločneje pa se ob pesmi *Povratek* kažejo vzporednice s Cankarjevo dramo *Lepa Vida*, ki mu pomeni simbol neutešljivega človeškega hrepenjenja. Podobno kot ženska, ki se v dnevniškem zapisu in pesmi Šoukalove utopi v tujem oceanu, tako da od nje ostane le še »rdeči pljunek« na obrežju, se utopi tudi Lepa Vida in »čez črn most« prestopi v večnost, potem ko nikjer na svetu ne najde potešitve svojega hrepenjenja.

S posebno simboliko pesnica izraža svoje hrepenenje po rodnem kraju in svojcih v pesmi *Desetnica*. V njej se poistoveti z »desetnico«, po ljudskem verovanju deseto hčerko, ki mora z doma po svetu. Desetnica je šla na pot, »palico grčavko« je zamenjala za »limuzino« ameriškega vele mesta, culo s popotnico (»košček črnega kruha ti mati je dala«) za pogačo in vino. Toda nobeno materialno bogastvo je ne more osrečiti in njeno srce pušča prazno. Desetnica se boji, da v njej zamre vsako upanje na vrnitev v domovino, kot pravi sklep pesmi:

» ... bojiš se, da z naglico blazno / utihne tudi trkanje na stene srca: / ›Vrneš se, desetnica?«¹⁶

Na to vprašanje pa pravzaprav ponudi odgovor vrnitev k začetni kitici, ki pravi: »V prsih imaš tako majhno srce./ Toda v očeh /... v očeh ni meja.« Z izrazom »oči«, simbolom duhovne svetlobe in spoznanja, ki se v krhkem telesu deklice širi brez meja, pesnica poudarja premoč neuničljivega duhovnega hrepenjenja nad ranjenostjo in bolečino »majhnega človeškega srca«.

¹⁵ Gl. M. Šoukal, Zapisek v arhivu, avgust 1964, Fort Wilkins, v: Šoukal 1999, 9.

¹⁶ Gl. Šoukal 1999, 5.

V svojem poslednjem ciklu pesmi *Človek* Milena Šoukal poveže hrepenenje po domovini s hrepenenjem po spravi. V motivu in besedišču sega k svetopisemski simboliki in zapiše:

»... Za nami so ostala pogorišča - / krvavi jezdec so preplavili nebo. // Kdo bo preštel krivice, / ki so jih mogotci / natresli na pota, / da bi sij njihovih imen / ne ugasnil pod večer? // ...V noči se hrepenenje sprosti, / pred nami stoji, nas vabi ... // ... Stegni roko k spravi, / pošlji oljčno vejico/ v oddaljene dežele, / da bomo peli, / v odmevu sprejemajoč / klice velikih gora.«¹⁷

S »krvavimi jezdec« pesnica seže k štirim jezdecem Apokalipse, katerih opis se je navdihoval pri Ezekijelovih in Zaharijevih vizijah – štirje jezdec v Apokalipsi pomenijo štiri grozote Izraela, ki bodo lege na rimsko cesarstvo: divje zveri, vojska, lakota, kuga (svetopisemske apokalipse so Dan, Iz 24-27, Mr 13, Raz).¹⁸ Te grozote so v vzhodnjaški književnosti dobile vrednost simbola; pomenijo najhujšo kazen, ki grozi svetu na poslednji dan, če se ljudje ne bodo spreobrnil. ¹⁹ Pesnica s simbolom »krvavih jezdec« opominja ves slovenski narod, naj se med seboj spravi, sicer bo zanj nastopila kazen ob koncu časov.

HREPENENJE »PREDICE, KI PREDE NITI HARMONIJE MED DVEMA SVETOVOMA,« V POEZIJI PAVLE GRUDEN (AVSTRALIJA)

Tudi Pavla Gruden, slovensko-avstralska pesnica prve generacije, ki je v Sydney priplula leta 1948, v svoji poeziji na poseben način izraža hrepenenje po domovini.²⁰ Iz lirike te duhovno izjemno močne osebnosti pogosto odseva njena osebna prizadetost zaradi socialnih pretresov in krivic, ki se dogajajo tako v tujem svetu kot tudi v domovini. Haikuji Pavle Gruden, ki jih pesnica objavi kot svojo prvo pesniško zbirko z naslovom *Snubljenje duha*, so med najlepšimi dosežki haiku poezije v slovenskem jeziku. Hrepenenje po domovini, ki kaže na izjemno trdno slovensko jedro svetovljanske pesnice, se zastrto izraža v njenih haikujih, zbranih v zbirki *Snubljenje duha*

¹⁷ Gl. Šoukal 1999, 119.

¹⁸ Prim. Grabner-Haider in Krašovec 1984, 166 (geslo: apokalipse).

¹⁹ Prim. Chevalier-Gheerbrant 1995, 248 (geslo: konjenik, jezdec, jahač). Apokalipsa ali Razodetje sv. Janeza je zadnja knjiga krščanskega Svetega pisma, to je Nove zaveze. Govori o paruziji, Kristusovem drugem prihodu na svet ob koncu sveta, in dogodkih, ki jo napovedujejo. Po krščanskem izročilu naj bi jo napisal Janez Evangelist na otoku Patmosu proti koncu Domicijanove vlade. Znana je likovna upodobitev štirih jezdecov apokalipse na lesoreznem ciklu iz l. 1498, na katerem je upodobljenih 15 lesorezov z motivi apokalipse. Ta cikel je izšel l. 1498 kot prva knjiga, ki jo je zasnoval in samostojno izdal neki umetnik, ob samostojni grafični vrsti vsebuje na hrbtnih straneh listov tudi celotno besedilo. Prim. Menaše 1969, stolpec 82 (gesli: Apokalipsa, *Apokalipsa).

²⁰ Zlasti v svojih zgodnjih pesmih se Pavla Gruden pogosto navezuje na Prešerna in Cankarja. Prim. Jurak 2002, 85.

(1993/1994), izrazite je pa v pesmih iz njene pesniške zbirke *Ljubezen pod Džakarando* (Ljubljana: Prešernova družba, 2002).

Dva cikla njenih haikujev, *Pod slovenskim nebom* (1984) in *Znamenja v Jurkloštru* iz zbirke *Snubljenje duha*, že s svojima naslovoma kažeta na pesničino asociativno spominjanje na domovino. S ciklom *Pod slovenskim nebom* si pesnica pričara vonj njenega zraka, zemlje, dreves in njene pokrajine. Haiku *Raj na griču* tako govori:

*Dom s trto. Lipa. / Voda, prst, les, mleko, vol. / In zrak utripa!*²¹

Utrinki iz spomina na slovensko pokrajino se prepletajo z njenim jasnim duhovnim vpogledom v smisel človekovega obstoja in bivanja, kot govori npr. haiku *V travi*:

*Pst! Čriček v travi: / vse, vsi smo tu Zemljani / po Pranaravi.*²²

Podobno govori haiku *Ob poti*:

*V prst leze kamen / zagrnjen s suhim listjem. / Mi tudi. Amen.*²³

Pesnica v spominu sliši pesmi čričkov in ptic iz znane pokrajine (*Dvospev*), piš regratove lučke (*V regratu*), spremlja jo kolorit nežnega divjega cveta s polja (*S polja*), vidi razpiranje marjetke v jutranji zarji (*Naključje*), opija jo vonj sena (*Visoko poletje*), občuduje konja ob ograji (*Iz oči v oči*).

Drugače so obarvani njeni haikui iz cikla *Znamenja v Jurkloštru*. V njih pesnica izraža zaskrbljenost nad prihodnostjo slovenskega naroda, ki ga je razdvojilo »hudo-urje« vojne (*V hudi uri, Pred skalo*). V prsti med jelšami vonja smrt (*Moč prsti*), smrt vonja tudi v »vodnih hlapih« (*Med grobovi*). Izjemno močno povednost vsebuje njen haiku *Zla slutnja*, ki govori:

*Bohot lapuha - / piki! V meni skrb za rod / prepoln napuha.*²⁴

Tih spomin na domovino se v njej zdrami pozimi, kot priča njen haiku *Džakaranda v novembru* iz cikla *Terra felix*:

Grozdi zvončkov! V splet / trav sinji cvet za cvetom / pada – doma sneg

...²⁵

²¹ Gl. Gruden 1993, 23.

²² Gl. Gruden 1993, 31.

²³ Gl. Gruden 1993, 32.

²⁴ Gl. Gruden 1993, 40.

²⁵ Gl. Gruden 1993, 53.

Občutje svoje minljivosti Grudnova povezuje z utrinki iz svojih mladostnih doživljanj sveta v domovini. V haikuju *S samotne steze* iz cikla *Kri in duh* zapiše:

*V očeh odmiram. / Z veseljem Marijine / solze nabiram.*²⁶

V haikuju *Preblisk* pa pesnica izpove:

*V padcu utrinka / se vidim ko minevam / kakor snežinka.*²⁷

Hrepenenje po domovini odseva tudi iz njenih pesmi, zbranih v zbirki *Ljubezen pod Džakarando*. V pesmi *Pismo v domovino* (1958) iz cikla *Iz ugašajočega časa* izraža žalost iztrganosti od svoje domovine in od svoje matere. Njeno občutje osamljenosti in zaskrbljenosti se zlasti poglobi ob prazničnih dneh, o božiču in ob veliki noči. Takrat piše svoji materi v domovino:

*»Z menoj je, ljuba mama / kakor je med vojno bilo ... / Skoraj sama grem / po ozki brvi / preko jeznih vod. / Med dvema ognjema / me kljub vsemu / spremlja bel golob. / Tvoj vnuček me sprašuje, / kdaj te bo objel / a jaz sem zaskrbljena, / ker nam je mrak zagrnil / levi in desni breg. / Še srečen božič, mama / bi rada ti voščila, / pa vem, da tudi ti si sama / kakor tvoj otrok: / vsak dan z božičem v srcu / razprostrtih, toda praznih rok.«*²⁸

»Na južni strani njive« sveta ni več belega božiča, pravi pesem *Predbožično hrepenenje*. Božično občutje so iz srca iztrgala »krvavordeča znamenja nad vrati naših rojstnih hiš«.²⁹

Tudi ob veliki noči se v pesnici zgame hrepenenje po domovini. V pesmi *Velikonočno domotožje* pravi, da bi poletela domov kot »drobna lastovka«, »pod star, že vegast, ljubljen, rodni krov«. Če bi mogla, bi s seboj vzela »mladička svojega«, ... »da videl naših bi besed oltar / še preden tuja kal bo v njem vzcvetela ...«³⁰

V svoje pesmi domotožja pesnica vpleta spomine na slovensko pokrajino, na »kozolce sanjave in tihe dobrave«, na »pobožne ženice« in cerkveni zvon, ki naznanja novo jutro (*Svitanje*).³¹ Toda obenem njeno hrepenenje trga boleča zavest o ujetosti v tujino in pogloblja temne misli, kot govori njena pesem *Temna misel*: » ... izbrisana je zame pot nazaj. // Izseldenka, osamljena, šibka in tujka / primorana v tavanje brez vsake smeri ... / Nad tokom svojim vrba sem žalujka: / na gaj oddaljen misel me boli ...«³²

²⁶ Gl. Gruden 1993, 84.

²⁷ Gl. Gruden 1993, 83.

²⁸ Prim. Gruden 2002, 11.

²⁹ Prim. Gruden 2002, 12.

³⁰ Prim. Gruden 2002, 13.

³¹ Prim. Gruden 2002, 18.

³² Gl. Gruden 2002, 19.

Spomin na domovino je povezan z »blagoslovljeno rojstno hišo«, z vonjem »jelš«, ki umirajo. Iz razbolelega srca ob spominu na dom vstajajo »žalostinke«, kot govori pesem *Bolečina*:

»Med vonj umirajočih jelš / prislonjenih ob zid / blagoslovljene rojstne hiše
// bi rada skrila svoj obraz / in cvetje razorane duše / raztrosila v cestni prah
/ pred tebe. // A kaj, / saj več ne nosijo ti jelš na pot / in mene več ne bo pred
tiste duri. // In tu? / Komu naj razodenem, / da je nekdo vzel zavetje / mojim
žalostinkam, / da je zamrl ljub odmev ... «³³

Hrepenenje po domovini je neizogibno povezano z bolečimi spomini na tragedijo vojne. »Morje solza sem / kot oblak, ki veter čaka, / čuvala za dom/ ...«, govori pesem *Solze za dom* (1984).³⁴ Podobno kot Pesnica Milena Šoukal iz Amerike, tako tudi Grudnova iz Avstralije kliče slovenske ljudi k spravi. V pesmi o spravi uporabi krščansko simboliko »prenapolnjenega keliha«, ki se je v slovenskem narodu polnil tisočletje. »Iz očiščevalnih ognjev« na obeh bregovih dviga v njeni pesmi svoja krila čez vse celine bajna ptica feniks, simbol nezlomljive volje za preživetje in zmagoslavja življenja nad smrtjo.³⁵ Bolj ko minevajo leta njene iztrganosti iz rodnega Prekmurja, močnejše je hrepenenje po domovini, pravi pesnica (cikel *Socvetje* (IV)),³⁶ pesmi *Beračica – pesnica*,³⁷ *Porumeneli listi*,³⁸ *Razodetje*.³⁹ Pretrgala bi daljave »med lepoto dveh dežel«, ki ju ljubi,⁴⁰ in razpenja jadro, da bi se, podobno kot Lepa Vida iz tuje dežele, vrnila domov:

»... Lovim ravnotežje. / Predica med dvema svetovoma / na kolovratu misli
predem, / predem niti harmonije. // Ali, mrtvaški prt je / - spreminja se mi v
pajčolan / – in razprostira se – dvigaje v – jadro! ...«⁴¹

³³ Prim. Gruden 2002, 13.

³⁴ Gl. Gruden 2002, 25.

³⁵ Gl. Gruden 2002, 27. Feniks je v egiptčanski mitologiji ptič, ki se je vsakih petsto let sežgal in se znova rodil.

³⁶ Gl. Gruden 2002, 66.

³⁷ Gl. Gruden 2002, 71.

³⁸ Gl. Gruden 2002, 72.

³⁹ Gl. Gruden 2002, 90.

⁴⁰ Gl. Gruden 2002, 93.

⁴¹ Gl. P. Gruden, S poezijo, v: *To drevo na tujem raste: Antologija slovenske zdomske poezije zadnjih štiridesetih let*, Aleph, Ljubljana 1990, 36.

HREPENENJE DEKLICE SVETLIH LAS PO »SONCU« DOMOVINE V POEZIJI MILENE MERLAK-DETELA (DUNAJ)

Tema hrepenenja prepleta tudi poezijo ene najpomembnejših pesnic v emigraciji, vodilne slovenske pesnice v evropskem zdomstvu Milene Merlak-Detela (roj. 1935 v Žibršah pri Logatcu). Pesnica, ki je na Filozofski fakulteti študirala primerjalno književnost in psihologijo, je takratni politični režim na Slovenskem čedalje bolj občutila kot breme za svojo ustvarjalnost in dostojanstvo osebnosti, zato je iz idejno-duhovnih razlogov s svojim poznejšim možem, literatom Levom Detelo l. 1960 emigrirala v Avstrijo.⁴²

Hrepenenje v njeni poeziji ni toliko usmerjeno k vrnitvi v rodno pokrajino, temveč pesnica iz tragedije bivanja, v kateri se je brez svoje krivde znašla kot plen mučnega, brutalnega dogajanja v svetu, hrepeni po tisti čistosti življenja, ki je napolnjevala njena mlada leta. Hrepenenje po domovini je tako v njeni poeziji povezano z nostalgijo po čistosti sveta svojega otroštva in mladosti in s trgajočo bolečino duhovne utesnjenosti po koncu krvave vojne v domovini, ki jo je pregnala v tuji svet. Bolečino odtujenosti, ki je pesnico silila na tuje, izraža pesem *Sodba od spodaj* (I-V) iz cikla *Pepel v očeh* (zb. *Svet svitanja*). V njej se pesnica počuti kot »hči-selivka« in pravi: » ... Pogosto uidem čez mejo, / ki jo straži molk. // Vzpenjam se po tuji strmini, / plezam čez ograjo onstran meje, / sedam na žico nad oceanom ...«⁴³ V pesmi *Iz biografije* iz cikla *Gravitacija* (zb. *Svet svitanja*) pove, da je bila njena čista otroška vera po koncu vojne v domovini nenadoma ogrožena, in da kot dekllica te spremembe ni mogla razumeti.⁴⁴ Njeno otroštvo je bilo zlorabljeno; vanj so vdrle temne sence, temne podobe, mračne misli. Vesele in čudežno lepe otroške sanje deklice svetlih las in svetlega pogleda o nebeškem soncu so se spremenile v podobe »rumenega sonca s črnimi zobmi«, pravi pesem *Otroška soba*.⁴⁵ Vseeno pa ni nikoli nehala zaupati soncu, ki v njeni poeziji nastopa kot njen zaveznik in prijatelj iz otroštva, kakor pesnica zapiše v motu svoje pesniške zbirke *Svet svitanja*: »Odkar sem videla, / da se sonce joče in veseli / s svojim dnem, / mu zaupam.«⁴⁶ Sonce kot simbol njenega hrepenenja po vsem čistem in svet-

⁴² Prim. Poniž 1997, 195.

⁴³ Gl. Merlak-Detela 1997, 59–60.

⁴⁴ Tako pravi pesem: »Prve korake sem naredila z desno nogo. (Rekli so mi, da je prava.) / Kmalu sem z desno nogo tekla. // V petem razredu / smo se učili korakati z levo. / (Rekli so mi, da je prava.) LE-VO, LE-VO, LE-VO ... / Nisem se mogla naučiti. // Ves razred je korakal in se smejal / (Bila sem najboljša učenka v razredu.) // Z desno nogo sem zbežala k babici, / ki je zvečer sedela na peči / s črno ruto na glavi, / mi pripovedovala o Jezusu, / ki je težak križ nosil. ...« Gl. Merlak-Detela 1997, 63. O brezverskosti, ki je zavladala po drugi svetovni vojni v domovini, ostro in kritično piše tudi v pesmih *Brezverje* (str. 24) in *Atomski puščavniki* (str. 19). Duhovno utesnjenost, ogroženost in bolečino bivanja po vojni izražajo tudi pesmi *Pomlad 1945*, *Med goro in morjem*, *Otroška soba* in *Desetnica*, vse povezane z avtobiografsko tematiko (cikel *Gravitacija*).

⁴⁵ Gl. Merlak-Detela 1997, 67–68.

⁴⁶ Merlak-Detela 1997, 9.

lem, ki se je izgubilo, najde mesto v njenih številnih pesmih, ki razkrivajo bolečino bivanja. Tako zapiše:

»O, krvaveča sled / novorojenega sonca, / globoko pronikni / v ugrezajoča tla noči, / visoko jih poplavi / z belimi valovi svetlobe. // ... O, krvaveča sled / novorojenega sonca, / položi v moje srce / drobec toplote, / ki se ne ohladi ... // Naj hodim po sledovih / sončnega vzhoda, / ki odpira vsa okna, / naj bo moja pesem / sonce, / ki vse ogreva.«⁴⁷

Toda v samoti tujine sonce ne greje več tako kot prej, kot pravi pesem *Slovo v polarni noči*: »Ne morem ogreti / bele košute, / ki zmrzuje v polarni noči; v samoti je sonce / samo hladno usmiljenje / polarnega sija ...«⁴⁸ In še sonce bo nekega dne umrlo in se spremenilo v pepel, pravi pesem *Pepel v očeh*, ki razgrinja silno žalost pesnice, ker v njej umira hrepenenje. Je pesem obupa, ker svetlo sonce premaguje noč:

»Sonce dogoreva v noč, / rožnati kresovi zarje, / prestreljeni s črno puščico, / padajo v nevidna brezna, / ki jih odpira tema med gorami // ... // Krvavi oblaki, jastrebi obupa / krožijo nad oranžnim nebom ... / Ugašanje siplje pepel v oči. // Oranžno nebo je zgubljeno. // Noč je sovražnica, / ki prinaša v črnih prsah / upepeljeno sonce, / mrtvo srce dne. // Vestalka nesmrtnega ognja / pred sončnim truplom / še sama razpada v prah ...«⁴⁹

Strašno, smrtno osamljenost sredi tujega sveta pesnica izraža tudi v pesmi *Zablodela reka*. Svoje čustveno stanje primerja s stanjem reke, ki nemočno hrepeni po ljubljenih bregovih, ki pa jih ni. Namesto njih so le hladne, tuje skalnate stene, ki reko ubijajo in ženejo v smrt:

»Najlepša mesečina / ne ogreje reke, / ki s svetlo vodo / ne more ljubiti bregov. // Bregovi so skalnate stene, / skalnate stene, / ki se jih še kalna voda / dotika z bolečino. // Svoje počasno ubijanje / prikrivajo / z biseri / megle-nega jutra. // Najlepša mesečina / ne ogreje reke, / zgubljene / med skalnate stene. // Smrt / bo zapustila / hladno / sklanato / strugo.«⁵⁰

Hrepenenje po domovini je zastrto izraženo tudi v pesmi *Brodolomci*. Čolni ribičev so se razbili, ko so zadeli ob skale velikega črnega jezera. Pesnica opisuje njihovo bolečino ujetosti ob »veliko črno jezero / med skalnatimi gorami, / jezero mrtve

⁴⁷ Merlak-Detela 1997, 14.

⁴⁸ Merlak-Detela 1997, 15.

⁴⁹ Merlak-Detela 1997, 30.

⁵⁰ Merlak-Detela 1997, 29.

vode ...« od koder ne morejo oditi. Zdaj posedajo »na bregu izgubljene studenčnice« in s praznimi mrežami objokujejo razbite čolne.⁵¹

Še močnejše se hrepenenje po domovini kaže v pesmih, v katerih pesnica zahrepeni po svojcih. Tako v pesmih *Nikoli ne boš razumela*⁵² in *Materin grob* izraža hrepenenje po srečanju s svojo mrtvo materjo, ki je ni videla na njeni smrtni postelji, niti ni šla za njenim pogrebom. O tem govori pesem *Materin grob* iz cikla *V božji zibelki* (zb. *Svet svitanja*). Čeprav hrepenenje po vrnitvi v domačo pokrajino, na materin grob, ni izraženo, pa intimno preplavlja celotno pesem:

»Nisem še stala / pred tvojim grobom, / nisem ti mogla / na njem prižgati / svečke. // ... Videla nisem, / kakšne jagode rožnega venca / so ti zadnjič ovijale / sklenjene roke, / ne žebļev, / s katerimi so zabili tvojo krsto, / niti ne, / kako so te vanjo položili. // ... Nisem vrgla / nanjo (na črno krsto) prsti z lopatico, / niti bele vrtnice / za teboj / v skopano jamo. // ... Na svidenje nad zvezdami, / saj ne verjamem, / da si mrtva.«⁵³

Tema hrepenenja po domovini se v pesmih Milene Merlak-Detela izraža zastrto – prek poezije, ki razkriva njeno trpljenje v tujini. Iz tujega sveta, ki je neodziven, hladen, ali pa jo celo ogroža, pesnica išče uteho v ljubezensko-erotičnem svetu. Toda tudi ta je »nalomljen z depresivno-tragičnimi spoznanji« o izgubi romantizirano-nedolžnega, pravičnega sveta, z bolečino zaradi propadanja čistosti človeka sredi sveta, bolnega od tragedij, kakor pesnica zapiše v motu k ciklu *Pepel v očeh* (zb. *Svet svitanja*): »O, Lakota noči, / ki spreminjaš / nedolžno jagnje dne / v napadalno zver.«⁵⁴

PESMI NEKATERIH DRUGIH SLOVENSКИH AVTORIC V ZDOMSTVU S TEMO HREPENENJA PO DOMOVINI

Podoben ton in vzgibanost hrepenenja, skupaj s sorodnimi simboli ptice, svetlobe, ognja, drevesa, korenin, neba ipd. in odbleski rodne slovenske pokrajine z njenim kozolcem, cerkvijo, dobravami, vrbami žalujkami, vodami itn., spominskimi podobami belega božiča, praznovanja velike noči ipd., skupaj z bolečimi spomini na grozote druge svetovne vojne, predvsem pa z razbolelim hrepenenjem po živih ali pokopanih svojcih, odkrivamo tudi v poeziji drugih slovenskih avtoric v zdomstvu. Ivanka Škof svoje hrepenenje po domovini z usodo lastovice, ki hoče poleteti skupaj z vznemirjeno jato, toda pot je dolga, »le močnejši vzdržijo, / prah, veter, vihar jim krila hromijo ...« (*Lastovica*)⁵⁵ Daniela Hliš-Thirion v svoji poeziji boleče občuti oddaljenost od

⁵¹ Merlak-Detela 1997, 31.

⁵² Merlak-Detela 1997, 149.

⁵³ Merlak-Detela 1997, 150–151.

⁵⁴ Merlak-Detela 1997, 11.

⁵⁵ Prim. I. Škof, *Lastovica*, v: Bergles (ur.) 1990, 62.

doma in domačih, ko prejme pismo svoje sestre iz domovine, v katerem piše: »...saj ptice lepše pojo doma / in slajši je vonj domačih trav. // Od ljubega brata lep pozdrav.« (*Nezanimivo pismo*)⁵⁶ Čeprav v tuji deželi »misli, da / je prosta, / ... se čuti ujetnico / dveh domovin, / tiho hodi, / blodi, / po neki avstralski obali ...« (*Pomislila bom*)⁵⁷ Hrepenenje po domovini je v poeziji Neve Rudolf povezano s strtim hrepenenjem po ljubem, ki ga ni: »... Čutim na vekah žarke drhteče / in iščem, kjer v soncu trtje žari. / Pa ni ciklam in ne brinja, ne skal. / In tebe, moj dragi, tu ni.« (*Jesen v Avstraliji*)⁵⁸ Ana Praček-Krasna pa se sprašuje, zakaj vendar ob vseh grozotah vojne, v kateri je umrl njen oče in mnogo drugih, ni tudi zanjo nastopila smrt: »O! čemu ni stopil krepkeje, / kdor je strl perot ...« (*Strta perut*)⁵⁹ Tako pa je morala na pot »v daljni svet / preko morja«... (*Bori za našo vasjo*)⁶⁰ Na tujih tleh v njej kipi »neugnano hrepenenje«, ki želi na pot. Sliši »šepete vetrov«, ki večno iščejo pot domov, po sledih »tožeče pesmik« iz daljave.⁶¹

SKLEP

Ko premišljamo o vlogi, ki jo je imela ženska literarna ustvarjalnost, še posebej pesniška, v zdomskem prostoru, vidimo, da ženski delež v njej ni zanemarljiv. Slovenske avtorice v zdomstvu so v izseljenskem tisku pisale že v obdobju pred drugo svetovno vojno, tja do konca vojne, pa tudi po njej. Pri starejših pesnicah, ki so že pred drugo svetovno vojno ustvarjale denimo v argentinskem izseljenskem tisku, gre večinoma za preprosta dekleta in žene »brez širše izobrazbe, a z veliko veselja do upesnjevanja večnih dekliško-ženskih motivov, pa tudi izseljenskih, verskih in domovinskih, redkeje epskih.«⁶² Več pomembnejših in tudi vrhunskih pesniških del zdomskih avtoric je mogoče zaslediti po drugi svetovni vojni. Ženska poezija izhaja večinoma v zdomskih periodičnih publikacijah, včasih pa se pojavi v antologijah slovenske zdomske poezije, le redke pesnice pa izdajo svoje pesniške zbirke. Med stalnimi motivi ženske zdomske poezije so »religiozne in domovinske podobe in misli.«⁶³ V ta okvir pa se uvršča tema hrepenenja, ki zaradi hude dolgotrajne stiske zaradi iztrganosti od domovine dobi prepričljiv, pristen in globok izraz. Smisel hrepenenja pri mnogih s časom, ko upi po vrnitvi domov zamrejo, dobiva vse bolj religiozno razsežnost in prerašča v hrepenenje po spravi z ljudmi, po večnosti, po Bogu, ki naj trudnemu popotniku

⁵⁶ Gl. D. Hliš-Thirion, *Nezanimivo pismo*, v: Bergles (ur.) 1990, 65.

⁵⁷ Gl. D. Hliš-Thirion, *Pomislila bom*, v: Bergles (ur.) 1990, 67.

⁵⁸ Gl. N. Rudolf, *Jesen v Avstraliji*, v: Debeljak (ur.) in Papež (ur.) 1980, 221.

⁵⁹ Prim. A. Praček-Krasna, *Strta perut*, v: Bergles (ur.) 1990, 135.

⁶⁰ Prim. A. Praček-Krasna, *Bori za našo vasjo*, v: Bergles (ur.) 1990, 134.

⁶¹ Prim. A. Praček-Krasna, *Nedelja*, v: Bergles (ur.) 1990, 135.

⁶² Prim. Tavčar 1999, 77.

⁶³ Prim. Glušič, 1999, 131.

na tujem da zavetje v »božji zibelki«, kot zapiše Milena Merlak-Detela v eni svojih religiozno obarvanih pesmi.

Vse pesmi zdomskih pesnic s temo hrepenenja po domovini v tematiki domače zemlje, pokrajine, domovine in njenih ljudi skrito kažejo na bivanjsko razsežnost človeške narave. Pričujejo o globoki in večni modrosti, da je človek po svoji naravi naravnian na ognjišče, ki je samo eno, in da občutek sreče in izpolnjenega življenja lahko doživlja le v domačem okolju. Pojmovanje domovine kot prvotne družine, kot doma v širšem smislu, na katerega je človek navezan, pomeni, da domovina zanj ni samo »nekaj«, temveč je predvsem »nekdo« – domovina so ljudje, njihova govorica, njihovo čustvo in misel. Najgloblja poezija slovenskih avtoric v zdomstvu prepričljivo razkriva najglobljo razsežnost človeškega hrepenenja, ki jo lahko poraja samo trpljenje. Ta poezija, ki jo zbudi trpljenje v večni razpetosti človeka med življenje in smrt, pa je kot izbrušen, čist »kristal v naravi duha«, kot pravi Pavla Gruden: »Smrt in življenje. / Kristal v naravi duha. / Svetlo trpljenje.«⁶⁴

VIRI IN LITERATURA

- Bergles, Ciril (ur.), 1990: To drevo na tujem raste: antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let. Ljubljana: Aleph.
- Cankar, Ivan, 1969: Zbrano delo. Peta knjiga: Hlapci / Lepa Vida / Dodatek. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- – 1974: Zbrano delo. Sedemnajsta knjiga: Novo življenje / Za križem / Črtice 1905–1906. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, 1995: Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila (prevedel S. Ivanc). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Debeljak, Tine; Papež, France, 1980: Antologija slovenskega zdomskega pesništva. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.
- Detela, Lev, 1964: Spremna beseda. V: Milena Merlak Detela Sodba od spodaj. Trst: Sodobna knjiga.
- – 1984: Temelji slovenskega zdomskega pesništva. V: Meddobje / Entresiglio, letnik XX, št. 3–4. Buenos Aires.
- – 1999: Povojna slovenska zdomska književnost v Evropi. V: Janja Žitnik ... et al: Slovenska izseljenska književnost, 1. del: Evropa, Avstralija, Azija. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Glušič, Helga, 1999: Povojna slovenska književnost v južni Ameriki: Poezija (Uvod). V: Slovenska izseljenska književnost, 3, Južna Amerika. Ljubljana: ZRC SAZU.
- – 1999a: Poezija Milene Šoukal: spremna beseda. V: M. Šoukal, Ptice na poletu. Celje: Mohorjeva družba.
- Gruden, Pavla, 1993: Snubljenje duha, copyright.

⁶⁴ Gl. Gruden 1993, 77.

- 1994: Snubljenje duha. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica.
- 2002: Ljubezen pod Džakarando. Ljubljana: Prešernova družba.
- Jurak, Mirko, 1999: Literarno ustvarjanje Slovencev v Kanadi. V: J. Žitnik, H. Glušič ... et al., Slovenska izseljenska književnost, 2. del: Severna Amerika. Ljubljana: ZRC SAZU: Rokus.
- 2002: Književno ustvarjanje slovenskih izseljencev v Kanadi in Avstraliji. V: 38. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Ustvarjalnost Slovencev po svetu, zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kmecl, Matjaž, 2002: Beseda o Pavli Gruden: spremna beseda. V: Pavla Gruden, Ljubezen pod Džakarando. Ljubljana: Prešernova družba.
- Menaše, Lev, 1969: Evropski umetnostnozgodovinski leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stolpec 8.
- Merlak-Detela, Milena, 1964: Sodba od spodaj. Trst: Sodobna knjiga.
- 1997: Svet svitanja: Pesmi in lirična proza (1955–1993). Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, zb. Ellerjeva edicija, zv. 19.
- 1976: Zimzelene luči. Trst: Mladika.
- Papež, France, 1980: Slovensko zdomsko pesništvo. V: Antologija slovenskega zdomskega pesništva. Buenos Aires.
- Petrič, Jerneja, 1999: Književnost slovenskih priseljencev in njihovih potomcev v ZDA od leta 1891. V: H. Glušič ... et al., Slovenska izseljenska književnost, 2. del: Severna Amerika (ur. J. Žitnik s sodelovanjem H. Glušič). Ljubljana: ZRC SAZU: Rokus.
- Poglajen, Erika Lidia, 2003: Devet pomladi / Nueve primaveras, Ljubljana: samozal. R. Švent (prev. B. Rebozov, spr. beseda H. Glušič).
- Poniž, Denis, 1997: Nekaj utrinkov ob Svetu svitanja Milene Merlak Detela: spremna beseda. V: Milena Merlak-Detela: Svet svitanja: Pesmi in lirična proza (1955–1993). Celovec–Dunaj–Ljubljana: Mohorjeva založba.
- Šoukal, Milena, 1999: Pismo z dne 6. avgusta 1995. V: Poezija Milene Šoukal (spremna beseda H. Glušič h knjigi Ptice na poletu). Celje: Mohorjeva družba.
- 1999: Ptice na poletu. Celje: Mohorjeva družba, zb. Žerjavi, zv. 4.
- Tavčar, Zora, 1999: Literarno delo južnoameriških Slovencev pred drugo svetovno vojno: Poezija. V: Slovenska izseljenska književnost, 3, Južna Amerika. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Zadravec, Franc, 1988: Světa si, zemlja: slovenska pokrajinska in domovinska pesem. Ljubljana: Prešernova družba, zb. Zakladnica uspešnic Prešernove družbe.
- Žitnik, Janja, Budja, Avgušтина, Glušič, Helga, Jurak, Mirko idr., 1999: Slovenska izseljenska književnost. Zv. 1–3. Ljubljana: ZRC: Rokus.

SUMMARY

THE LONGING FOR HOMELAND IN THE POETRY OF SLOVENE
EMIGRANT AUTHORESSES

Irena Avsenik Nabergoj

The purpose of the article is to present the role and the perception of women in emigration as they reveal in their artistic activity or more precisely, in their poetry. From that aspect, the contribution presents the most important poetesses in emigration and deals in detail with the poetic opera of Milena Šoukal (Chicago, U.S.A.), Pavla Gruden (Australia) and Milena Merlak-Detela (Vienna). Their poems are presented in view of thematic and style and from the aspect of longing for the homeland, which reveals as a permanent theme in all Slovene emigrant poetry. The author compares the abundant yearning symbolic and metaphoric of the female emigrant poetry with motives of yearning with some Slovene poets and writers in the native land and finds some parallels and influences, for example France Prešeren, Ivan Cankar, and others. In the poems of Milena Šoukal, the longing for homeland is most frequently expressed by a symbol of a bird with a mutilated wing, or a symbol of the tenth child that had to leave home. In her last poems, the longing is connected with longing for conciliation with the homeland where the poet uses biblical symbolic of the four riders of the Apocalypse. In the haiku poems of Pavla Gruden, the longing for the homeland exhibits in her associative reminiscence of the native land: the scent of its air, soil, trees and its landscape. In other poems, the yearning for homeland is presented through picturing of longing because of remoteness from closest relatives, which especially deepens at Christmas time and in Easter; Catholic symbolic of an overfilled chalice and of a set sail that would bring the traveller home expresses it. In the poetry of Milena Merlak-Detela, the longing is not so much focused on returning to the native land; the author longs for purity of life of her childhood out of the tragedy of dwelling in which she found herself, guiltless and as prey of painful, brutal events in the world. She expresses the longing with symbols of the sun that in foreign parts does not warm as before, with a symbol of lost spring water, a symbol of caught shipwrecked people, and with sadness because of detachment from the homeland and from the grave of her mother.

A review of the poetry of Slovene poetesses in emigration shows that the motive of longing for the homeland is in emigrant situation more frequent and absorbed, particularly if it is a consequence of a forcible departure in the period after World War II, and an expression of fear that the native land is for an emigrant person for always lost. In that time, the motive of longing in female poetry frequently transgresses to poetic metaphor of seeking human's homeland in religious ontological sense. In a way, the breath of Slovene homeland exhibits even with the youngest generations of displaced persons, born abroad who create in the languages of the new homelands – in Spanish, English, German, and other. Despite changed motifs, it shows in combination of temperaments of two worlds and in disguised anxiety as a heritage of bitter past of the ancestors.